

Vedlikehold

Natemasser - Om bek

Den gang trefartøylene var i aktiv bruk og stålfartøylene hadde tredekk, var bek den foretrukne natemassen. Beket var billig, enkelt å få tak i og relativt enkelt å påføre. Så lenge fartøylene var i bruk og daglig fikk sjøvann på fribord og dekk, så var bek en grei natemasse. Den krevde noe, men ikke mye vedlikehold. I den vernede og fredede flåten finnes det i dag mange fartøy som har, eller burde ha, bek som natemasse. Dessverre ligger denne flåten mye i ro, og får da ikke samme mengder sjøvann og vedlikehold som tidligere. Dersom vi bruker bek som natemasse, må vi se til at treverk og natemasse, og da spesielt dekk, blir spylt med sjøvann hver eneste dag.

Hva er bek?

Bek er en tregtflytende væske og en samlebetegnelse for det svarte restproduktet fra destillasjonsprosessen av steinkulltjære, tretjære og petroleumsprodukter. Beket på 1800-tallet ble fremstilt fra tretjære. Etterhvert som samfunnet ble industrialisert, og kull og koks ble anvendt i store mengder, ble tretjærebeket erstattet med steinkulltjære-bek. På 1970-tallet ble kull og koks

erstattet med olje som oppvarming i de tusen hjem, og biproduktet bek ble derfor utvunnet av olje i stedet for steinkulltjære etter den tid. Det finnes en mengde forskjellige typer bek på markedet med forskjellige egenskaper. Det er ikke lett å si hva man har fått tak i, og først når man har brukt beket over en periode får man se hvordan det fungerer. Beket kan være hardt, mykt, seigt eller sprøtt – både til glede og frustrasjon for fartøyeier og verft.

Det aller meste av beket som blir produsert i våre dager blir brukt som bindemiddel i anoder som blir brukt ved produksjon av aluminium, og til de såkalte Søderberg elektrodene. Tidligere var bek vanlig som natemasse ved tetting av trefartøy, men i dag er det så godt som kun brukt på verneverdige fartøy.

Anvendelse

Bek har også blitt brukt til andre ting enn natemasse. Ved montering av propellhylse har det vært vanlig å bore hullet i treverket noe større enn hylsas diameter, slik at man har kunnet bevege hylsa litt for å få den helt i linje med motoren. Så ble tomrommet rundt hylsa fylt med bek, slik at hylsa satt fast. Det har også vært vanlig å fylle bek i plasser mellom spantene som ellers ville

kunne samle vann.

Som natemasse er bekets jobb å holde drevet på plass, og er ikke å stole på som tett natemasse i seg sjøl. Det sprekker gjerne opp slik at vann trenger inn til drevet som da vil utvide seg og tette. Det betyr at drevet vil råtne over tid, og at man skal være påpasselig med at ferskvann ikke blir stående i drevet under beket. Da vil treverket også råtne over tid. Dekk må derfor spyles med sjøvann, og helst smøres godt slik at impregnering trenger ned til drevet der beket er sprukket.

Bruk og påføring som natemasse

Beket blir varmet opp til det er varmt og tyntflytende. Dette gjøres gjerne i en kjele. Ved påføring på nydrevede nater skal beket være så varmt at det freser skikkelig når man spytter i det. Når beket er såpass varmt vil det brenne seg fast til drev og planker, og nesten ikke etterlate mer bek i natet enn at drev og planker har blitt farget sorte. I et dekk etterfylles natene med kaldere og mer tyktflytende bek etter den første omgangen, mens i skutensidene har det vært svært forskjellig praksis. Noen har vært fornøyde med å ha fått litt bek på drevet, og ikke gjort mer med det. Det vil si at natene forble ganske åpne inn til drevet. Noen etterfylte med

En gammel kaffekjele fungerer fint til å beke med.

Gassbluss sørger for rask og effektiv oppvarming.

Her brukes ei øse til å fylle bek i natene. Friskluftmaske, med riktige filter for oppgaven, er et fint hjelpemiddel.

bek, slik at skutesiden ble jevn, mens andre valgte å sparkle opp skutesiden med en egen sparkelblanding. Noen ville ikke ha bek andre steder enn undervanns, og valgte å kitte overvanns.

For å få beket i dekknatene bruker vi gjerne en øse med en lang tut slik at vi kan helle beket ned i natene. Til natene i skroget brukes en bekkost, som er en trepinne med en bomullskvast, ullkvast eller lignende i den ene enden.

Bekets ulemper

Bekets store ulemper er at det er grisete å jobbe med, kan bli klissete i sterk varme, og at det ser ut til å forsvinne fra natene over tid. Er beket hardt vil det smuldre opp i natene når man trækker på dekket, og da spesielt når dekket er trutnet og beket stikker litt opp over dekksoverflaten. Ulempene gjelder ikke bare vår tids bek, slik bl.a. Kusk Jensen beskriver:

"Beg har Tilbøjelighed til at koge ud af Naaderne i stærk Solskin og danne en klæbrig Masse, der især ovenpaa Dækket afkøles, bliver der dog altid nogle klumper tilbage og et tilsvarende Hul i Naadens Beg, hvor Vandet maaske kan trænge ned til Værket og raadne dette eller lække igjennem (Kusk Jensen 1924)."

Et skaft surret med ei bomullsfille fungerer fint som bekkost. Kosten må gjerne roteres gnikkes med for å få beket skikkelig inn i natene.

Klart for beking. Verneutstyret er på plass.

Helse, miljø og sikkerhet ved beking

Bruk lange bukser og jakke, samt hansker og øyevern når du jobber med kokende bek. Dette fordi varm bek kan sprute, og da spesielt om det kommer vann til.

Ved beking skal det brukes gassmaske med kombinasjonsfilter.

Tenk på andre når du beker. Stå for eksempel ikke på stillaset og bek mens andre arbeider under.

Oppvarming skal skje på et luftig sted. Ikke der du sjøl eller andre arbeider. Heller ikke rett utenfor bygningers luftinntak!

Beket blir varma opp i en kjele. Vi foretrekker gassbluss, men det er fullt mulig å bruke andre varmekilder som kokeplater o.l. Sjekk at alt er i orden med varmekilde og at handtaka på kjelen er i orden.

Når bek varmes opp, må en alltid passa på at beket ikke blir for varmt. Blir beket for varmt vil det sjølantenne i luft. Hvis beket har blitt for varmt, stopp oppvarminga og la kjelen stå urørt for å kjøle seg ned til passende temperatur. Tar det fyr i beket, legger vi et lokk på kjelen slik at en kveler flammen. Hold kjele og lokk renest mulig slik at lokket slutter tett ned til kjelen. Ha en fuktig striesekk el.lign. klar i tilfelle det tar fyr

utenfor kjelen. Sprut aldri vann på kokende bek! Det vil få beket til å "eksplodere". Stå derfor ikke ute i regnvær med beket.

Vi kan aldri gardere oss helt mot sol. Det er forskjell på bektypene, og enkelte har mye svovel. Dersom vi puster denne dampen inn vil det dannes svovelsyre når denne bindes til vann, for eksempel på svett hud eller innvendig i pusterør og lunger.

Dersom uhellet er ute og huden blir til-sølt med kokende bek. Kjøøl ned huden med vann så snart som mulig, og i minst 20 minutter. Har du blitt brent av bek, skal beket bli sittende på til det ramler av sjøl. Bek er sterilt og en god bandasje når det først er fast. Lar vi det sitte på er det større sjanse for at huden blir fin igjen uten sår, enn om vi plukker beket av!

Nordnorsk Fartøyvernssenter har laget seg ei elektrisk bekhøne. Fyllinga styres via et pistolgrep.

Litteratur / kilde

Jensen, J. K. 1924. *Haandbog i praktisk sømandsskab*. Høst & Søn's forlag. København.

Nyttige kontakter:

Hardanger Fartøyvernssenter; www.fartoyvern.no

Nordnorsk Fartøyvernssenter; www.nnfa.no

Norsk Forening for Fartøyvern; www.norsk-fartoyvern.no

Riksanantikvaren; www.ra.no

Forfatter:

Morten Hesthammer, Hardanger Fartøyvernssenter

Publisert:

Desember 2016